

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ПОЛІПШЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Значні диспропорції, які склалися в Україні в соціально-економічному розвитку її регіонів, посилення асиметричності регіонального розвитку навіть у період відносного економічного поживлення, погіршення ситуації в сільських регіонах, потребують пошуку ефективних механізмів розв'язання зазначених проблем. У контексті цього дослідження доцільним є розгляд загальних підходів і механізмів поліпшення розвитку сільських територій, а також визначення джерел фінансування. Цим обґрунтовується актуальність дослідження проблеми розвитку сільських територій в умовах становлення ринкових відносин, що зумовлюється низьким рівнем їх розвитку, нестабільністю законодавчої бази. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин великої значущості набувають питання фінансування розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Великий внесок у дослідженні цієї проблеми зробили такі відомі вітчизняні вчені: В.М. Геєць, С.М. Кваша, М.Й. Малік, О. Онищенко, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інші. Економічна ситуація, яка склалася на селі, вимагає корінних економічних реформ, формування різних господарських структур, що відкриває широкі можливості для підприємницької діяльності, а в цілому сприятиме соціально-економічному розвитку сільських територій.

Мета дослідження. Метою наукового дослідження є обґрунтування ефективних механізмів стимулювання державної підтримки сільських територій та фінансування заходів підтримки села.

Основні результати дослідження. На сьогодні у науковців є чітке розуміння та реальне підтвердження того, що пануюча у попередні роки практика ототожнення села та сільського господарства потребує оновлення. В останні роки в Україні, як і в багатьох інших розвинених країнах і країнах пострадянського простору, все більшого визнання набуває концепція багатофункціональності села та сільських територій, яка відповідає їх системній та синергетичній сутності. Не вдаючись у детальну характеристику концепції багатофункціональності села, варто зауважити, що головною метою її запровадження є відновлення села в найширшому розумінні цього слова, тобто сталий розвиток виробничої бази, підвищення життєвих стандартів, якості життя населення, збереження специфічного сільського укладу життя та його суспільних цінностей, пристосування сільського стилю життя до вимог часу. Наслідком запровадження концепції багатофункціональності села має стати якісний прорив у розвитку сільського соціуму та аграрного сектору, підвищення рівня життя сільського населення й стійкого розвитку сільських територій. З урахуванням результатів дослідження можна сформулювати такі вихідні положення цієї концепції: поліфункціональність сільських територій; багатопрофільність сільської економіки; багатокладність аграрного виробництва; високі стандарти життя населення; неурбаністичний спосіб життя.

Поряд із концепцією багатофункціональності села все більше уваги приділяється обґрунтуванню нової парадигми – парадигми сільського розвитку. Фактично вона є своєрідним продовженням, на вищому рівні узагальнення, попередньої концепції В. Юрчишином та О. Онищенко сільський розвиток трактується як "...категорія, в якій уособлюється системне, чітко спрямоване і реально досяжне стратегічне майбутнє сільського господарства, села і селянства в інтересах кожного з них, усіх разом і країни в цілому" [4]. Сільський розвиток складається із двох взаємозв'язаних підсистем: а) села, селянства та іншого сільського соціуму; б) сільськогосподарського виробництва. Принципова відмінність базових засад концепції багатофункціональності села та сільського розвитку від попереднього галузевого підходу полягає у тому, що їх основою є

підхід, при якому визначальна роль у розвитку сільських територій відводиться саме селу, сільському соціуму, а не аграрному сектору. Ідеологією і методологією сільського розвитку має стати селяноцентристський чи людиноцентристський підхід. При такому підході розвиток села більше не розглядається як "додаток" до потреб аграрного сектору, а навпаки, виступає важливою передумовою його успішного функціонування.

Не менше значення має принципове усвідомлення того, що майбутнє українського села вирішуватиметься, очевидно, за межами сільського господарства, а твердження про те, що за інших умов "прогресивний розвиток села неможливий" хоч і є дискусійним, проте не позбавлене логіки [2]. При розробці механізмів стимулювання розвитку сільських територій необхідно брати до уваги і той факт, що село, сільський соціум потрібно розглядати у широкому трактуванні, тобто з урахуванням їх духовної, культурної й етнічної сутності. Важливим є також збереження традицій сільського населення, багатоманітності сільських ландшафтів, підтримка соціальної освоєності території тощо.

Отже, при дещо різному баченні науковцями стратегічних імперативів аграрної політики, окремі її аспекти набувають все більшого порозуміння. враховуючи досвід, насамперед, країн ЄС, більшість науковців сьогодні одностайні у розумінні того, що політика розвитку сільськогосподарського виробництва і політика розвитку села є близькими, проте не тотожними. Звідсіля не просто висновок про необхідність, а життєва потреба у розвитку на селі несільськогосподарських видів діяльності, у визнанні рівно-пріоритетності аграрного сектору і сільської місцевості.

Серед низки головних чинників, без яких практично неможливо розв'язати проблему стимулювання розвитку сільських територій та забезпечити подолання стану їх репресивності, особливу роль посідають фінансові механізми. Зазначена проблематика є настільки актуальною та важливою, що потребує окремого аналізу.

Світова практика розробки економічних, у т.ч. і фінансових механізмів стимулювання розвитку проблемних територій свідчить про те, що їх арсенал є досить різноманітним. Це можуть бути фінансові механізми як прямої так і непрямої дії. Подібний дуалізм склався і в практиці використання державних та недержавних фінансових ресурсів, проте в більшості країн світу при реалізації заходів регіональної політики одним із визначальних принципів є принцип партнерства, котрий передбачає солідарну участь у процесі їх фінансування центральних і місцевих бюджетів [5].

Попри позитивні та негативні риси існуючих фінансових механізмів подолання стану розвитку сільських територій, розв'язати їх проблеми лише за рахунок передбачених чинним законодавством коштів навряд чи можливо. Вирішення цього питання лежить у більш широкій площині реформування діючої системи оподаткування та міжбюджетних відносин.

Однією з ключових проблем реформування бюджетної системи та міжбюджетних відносин є проблема її децентралізації. Вона тісно пов'язана з питаннями адміністративно-територіальної реформи та створення самодостатніх сільських громад. Зараз матеріально-фінансова база місцевих громад є недостатньою для повноцінного виконання покладених на них функцій щодо організації життєдіяльності населення.

Базовою основою управління соціальним розвитком сільської поселенської мережі і сільських територій в Україні мають стати місцеві органи влади, їх самоврядні структури та територіальні громади: населеного пункту – сільської ради – району – області – регіону – держави, а не навпаки.

У сукупності передумов розв'язання економічних і соціальних проблем необхідно відмовитися від хибного сприйняття спочатку економічних, а потім соціальних проблем. Сподівання на те, що проведення економічної реформи на селі саме по собі врегулює стабільний соціальний розвиток, виявилися помилковими. Непослідовність їх здійснення, відсутність між ними зв'язку, а іноді й суперечність, ігнорування соціальних пріоритетів

призвели до руйнації інституціональних засад економічної і соціальної рівноваги, а загалом – до деградації сільських територій. Особливо чітко це простежується на місцевому рівні.

Базовою основою управління соціальним розвитком сільської поселенської мережі і сільських територій в Україні мають стати місцеві органи влади, їх самоврядні структури та територіальні громади: населеного пункту – сільської ради – району – області – регіону – держави, а не навпаки.

У сукупності передумов розв'язання економічних і соціальних проблем необхідно відмовитися від хибного сприйняття спочатку економічних, а потім соціальних проблем. Сподівання на те, що проведення економічної реформи на селі саме по собі врегулює стабільний соціальний розвиток, виявилися помилковими. Непослідовність їх здійснення, відсутність між ними зв'язку, а іноді й суперечність, ігнорування соціальних пріоритетів призвели до руйнації інституціональних засад економічної і соціальної рівноваги, а загалом – до деградації сільських територій. Особливо чітко це простежується на місцевому рівні.

Стратегічне спрямування модернізації сільськогосподарського виробництва з метою швидшого та якісного вирішення проблем соціальної сфери на селі – єдиний шлях соціально-економічного розвитку сільських територій та забезпечення сталого зростання добробуту сільських сімей, якому сьогодні немає альтернативи. Воно має базуватися на об'єднанні зусиль не тільки місцевої влади та самоврядування, а й усіх виробників на певній території. Місцева влада разом із громадськими об'єднаннями визначають пріоритети і поетапність здійснення соціальної розбудови сільських територій, а виробничі структури через підвищення ефективності виробництва та податкові надходження коштів у місцеві бюджети сприяють забезпеченню її фінансовими ресурсами [3]. Тобто розвиток сільськогосподарського виробництва, сільської поселенської мережі та сільських територій – це взаємопов'язаний і взаємозалежний процес.

Місцеві бюджети територіальних громад здебільшого залишаються неспроможними щодо соціальної розбудови своїх територій. За законодавством держава повинна відшкодовувати в повному обсязі всі витрати сільськогосподарських підприємств на розвиток соціальної інфраструктури, якщо робота виконувалась або виконується за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів. Проте через неврегульованість вирішення міжбюджетних проблем на державному та місцевому рівнях ця директива протягом тривалого періоду не виконується, що суттєво посилює відчутні диспропорції в інвестуванні соціального розвитку сільських територій України.

Висновки. Таким чином, це зумовлює соціальну розбудову сільських територій на рівні громади села проводити за міжселенською ієрархічністю, принципом важливості та періодом обслуговування. Такий механізм вимагає чіткої регламентації дій керівного органу територіальної громади – сільської ради щодо забезпечення послугами кожного жителя села. Тобто не галузеві міністерства і відомства на рівні держави і не обласні та районні владні структури, а безпосередньо місцеві органи влади та самоврядування повинні визначити напрями створення на селі найбільш оптимального середовища, яке має бути максимально зорієнтоване на соціальний інтерес кожного жителя.

Здійснення ринкових трансформацій в соціальному блоці проблем щодо вирівнювання фінансових можливостей має відбуватися шляхом соціального партнерства у форматі: "держава – регіональний – місцевий бюджет". Проте здійснення бюджетного забезпечення можливе за певних умов: внесення змін у нормативи витрат держави, насамперед на охорону здоров'я, освіту, культуру тощо; внесення змін у механізм формування місцевих бюджетів та співвідношення витрат державного і місцевих бюджетів; створення цільового фонду фінансування розвитку соціальної інфраструктури.

З метою належного фінансування програм розвитку сільських територій пропонується створити на рівні держави Національний фонд підтримки розвитку українського села. В цьому контексті надзвичайно важливо визначитись із механізмом та критеріями його формування. Передбачається, що його основою повинні стати спеціальні

відрахування усіх підприємств-виробників на розвиток тієї території, де вони ведуть свою господарську діяльність.

Крім того, до джерел формування фонду можуть бути залучені також кошти місцевого бюджету, кредитні та добровільні спонсорські надходження різних міжнародних корпорацій тощо.

Анотація

Розглянуто ефективний механізм поліпшення розвитку сільських територій України та запропоновано заходи фінансування державної підтримки села в умовах глобалізації економіки, що відповідатиме вимогам часу, сприятиме пришвидшенню соціально-економічного зростання і України загалом.

Ключові слова: механізм, підтримка, розвиток, сільські території, фінансування.

Аннотация

Рассмотрены эффективный механизм улучшения развития сельских территорий Украины и предложены меры финансирования государственной поддержки села в условиях глобализации экономики, которая будет отвечать требованиям времени, будет способствовать ускорению социально-экономического роста и Украины в целом.

Ключевые слова: механизм, поддержка, развитие, сельские территории, финансирование.

Abstract

Considered an effective mechanism to improve the development of rural areas of Ukraine and proposed funding measures of state support of the village in a globalized economy that meets the requirements of time, will accelerate socio-economic growth and Ukraine in general.

Keywords: mechanism, support, development, rural areas, funding.

Список використаної літератури:

1. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України /П.Т. Саблук// Вісник аграрної науки. – 2006. № 5. С. 21-23.
2. Прокопа І.В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку /І.В. Прокопа// Економіка України. – 2007. - № 6. – С. 50-59.
3. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій /М.Й. Малік// Економіка АПК. – 2008. - № 5. – С. 51-55.
4. Онищенко О. Сільський розвиток: основи методології та організації /О. Онищенко// Економіка України. – 2006. - № 10. – С. 4-13.
5. Юрчишин В.В. До проблем майбутнього вітчизняного села і селянства /В.В. Юрчишин// Вісник аграрної науки. – 2007. - № 3. С. 58-67.